

Мира Орлић-Пешић
Завод за заштиту споменика културе
Сремска Митровица

РУРАЛНА АРХИТЕКТУРА АМБАРА И КОТОБАЊА У СРЕМУ

У селима Срема, на окућници поред зграде за становање налазе се и зграде разних намена, за економске потребе пољопривредних домаћинстава. Сличних економских зграда има и у другим местима САП Војводине, али се она међусобно разликују. Те разлике се испољавају у називима, начину градње, врсти употребљеног грађевинског материјала, начину и сврси употребе.

У својим истраживањима посебно сам обратила пажњу на економске зграде старијег порекла (најстарији амбар са уклесаном годином градње, нашла сам у Карловчићу. Тај амбар је саграђен 1809. године) које се разликују, поред осталог, и по врсти природног грађевинског материјала од ког су саграђене, зависно од природно-географских карактеристика зоне у којој се налазе. На подручју Срема истичу се три географске целине: предео око Саве, предео око Дунава и горњи Срем у предлу Фрушке горе. Планински предео Фрушке горе богат је шумом, крај река су бујни врбаци, а у водоплавној равници расту трска, рогож и шевар. Све то је био материјал за градњу старих економских зграда. Нагласак је на објектима који служе за складиштење и чување вишка зрнасте хране, то јест амбара и котобања.

Дуга је традиција гајења жита на овом подручју. То потврђују и археолошка истраживања. За чување вишкова хране у римском периоду употребљавани су питоси, велике керамичке посуде (О. Брукнер: 1981, 109, 127 и 128). Велики број питоса нађен је приликом откопавања и истраживања старог града Сирмијума (Сремска Митровица), Гомолаве и других локалитета (П. Милошевић: 1985, 69. и 70).

Следећа развојна етапа у начину чувања жита су житне јаме; "за храну нису подизани амбари и кошеви, него је храна сипана у житне јаме. Таквих јама је било по целој Хунгарији" (В. Стајић: 1941, 221). Прве економске зграде у селима Срема граде се после одласка Турака (почетак XVIII века). Тада су створени услови за сигурнији и бољи живот, као и за производњу вишкова хране. Летина се смешта у амбаре и котобање.

Амбари су грађевине од дрвета, саграђене у дворишту наспрам куће за смештај жита (јечма, хлебног жита, ражи и проса). Има их на целом подручју Срема. Они су допадљиве конструкције и богато украшени резбаријом у

дрвету. Својом лепотом и декоративношћу посебно се истичу амбари из Голубинаца, Карловчића, Доњег Товарника, Ашање и Пећинаца. Најстарији типови амбара су грађени на основи од храстових греда уздигнутих од тла на четири цигле, без малог трема или са њим, што је зависило од жеље власника. Те амбаре градили су народни градитељи - цимермани (Љ. Радуловачки: 1971). Њихову градњу су наручивали богати домаћини. Имати амбар од храстових греда, лепо и богато украшен, значило је богатство и престиж у селу. Амбари су грађени у дворишту наспрам куће (старији тип градње), да својим положајем кућно двориште (авлију) одвоји од "гувна" или у продужетку куће (новији тип градње), што је последица деоба кућних задруга, ушоравања села, смањивања окућнице по урбанистичким захтевима тог времена, то јест по законским одредбама Марије Терезије.

Амбари се стилски разликују од места до места, па чак и унутар једног места. У Доњем Товарнику, Беркасову, Брестачу и Ашањи стубови и ограде на трему и гонку украшени су биљним и геометријским мотивима. Забати су такође украшени, и то сплетом летвица - крстастих, ромбоидних, троугластих целина попут Сунчевих зрака, што им даје посебну лепоту и драж. Амбари су у XVIII веку били прекривени шиндром, а проналаском црепа - црепом. Сво до данас се покривају бибер-црепом, док су на споју рогова обрубљени поклопцима од шиндре, печене земље (цигле) или лима. Многи амбари и котобање су приликом деобе браће преношени из дворишта у двориште или, чак, у друго село. Често су давани у мираз кћеркама као знак богатства девојчиних родитеља, на пример, у Голубинцима (Љ. Радуловачки: 1971).

Амбари су грађени на четири начина:

први начин градње се заснивао на основи од храстових греда и подзидом од цигли (у висини од 10 до 15 cm), без трема или са малим тремом који је служио за остављање мањих алатки (сл. 1);

други начин градње амбара оствариван је подизањем на соклу од 0,5 m. У том подзидном простору обично је смештен свињац или кокошињац, а у продужетку крова често се налази шупа за смештај запрежних кола и пољопривредних алатки;

трећи начин градње је подизање амбара над оставом за зимницу (која је негде укопана до 0,5 m у земљу, као у Голубинцима, Ашањи и Доњем Товарнику) или над подрумом (сл. 2);

четврти тип градње амбара је над летњом кухињом.

Амбари над летњом кухињом имају трема испред гонка, на који се долази помоћу фиксних или покретних мердевина. Преко трема се улази у гонак, а из њега у амбар. Ти амбари доминирају доњим Сремом а најлепши и најбројнији су у селу Голубинцима (сл. 3). Сви амбари су саграђени од храстовог дрвета. Зидови су спојени техником ужљебљивања, а основне и носеће греде спајане су у жлеб и закивани (окивани) дрвеним клинцима. Амбари имају двосливни кров, покривени су бибер-црепом и опшивени су поклопцима од црепа или лима. Унутрашњост амбара састоји се из окана и ходника, у коме се налази сандук за брашно и наћве. Број окана зависи од врста засејаног жита, јер се у свако окно сипа само једна врста жита, на пример: оvas, јечам, раж, хлебно жито итд.

Старији тип амбара од храстових дасака и подзиди постоје у селу Сот. Он је и данас у употреби и добро је очуван (сл. 1). Издељен је на два окна са попречним ходником у коме се и данас налази сандук за брашно са нађвама за мешање хлеба. Та врста амбара заступљена је у шидској општини, у селима Сот, Шид и Беркасово.

Друга група амбара новијег порекла, са посебним карактеристикама, среће се у Доњем Срему. Ти амбари су најдекоративнији. Орнаменти на њима су права мала уметничка дела народног неимарства. Дрво је обрађено тесањем и урезивањем геометријских и биљних орнамената (најчешће је то лала). Посебно се украшавају тремии и гонак на сваком амбару и котобањи. Осим њих, украшавани су забати као и дрвене шипке које повезују амбар са котобањом; они се међусобно природно надовезују или спајају помоћу настрешице која служи за смештај кола или пољопривредних машина и алата.

Котобање - спремишта за кукуруз у клипу подижу се упоредо са амбарима и представљају органску целину. Њихов развој текао је као и развој амбара.

Котобања се разликује од амбара по томе што је много пространја и што има много више декоративних елемената. Саграђена је такође од храстовог дрвета, с том разлком што су даске међусобно правилно раздвојене да би воздух што правилније продирао кроз класове кукуруза и равномерно га сушио.

Све чешће се на терену налази на покретне отворе у крову котобања, што је утицај савремене технологије и машина у сремским селима. Ти отвори служе за убацивање клипова кукуруза у котобању помоћу елеватора. На већем делу котобања налазимо по два тремииа китњасто украшена; преко њих се долази до гонка, који се протеже дуж целе котобање. На оба та дела надовезује се орнаментика изнад прелазног свода, испод кога је најчешће смештено оруђе за рад или кола. Сваки детаљ те орнаментике сведочи о вештини и умешности народног ствараоца. Најпознатији градитељи амбара и котобања у Срему били су браћа Дешићи (Љ. Р а д л о в а ч к и: 1971, 10), који су по селима доњег равног Срема градили те економске зграде у три генерације.

Амбари и котобање почели су се интензивно градити у Срему од друге половине XVIII века. Као такви или са мањим променама задржали су се до данас (Д. Ст. П а в л о в и ћ: 1987, 36). У силосима су амбари добили природне наследнике, с обзиром на високу технологију, производњу и принос жита код нас и у свету.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

1. О. Брукнер, *Римска керамика у југословенском делу провинције доње Паноније*, Београд 1981.
2. Б. Којић, *Стара градска и сеоска архитектура у Србији*, Београд 1940.
3. П. Неловић, *Насеља старијег гвозденог доба у југословенском Подунављу*, Београд 1919.
4. П. Милошевић, *Сирмијум, панорама панонске престонице*, Сремска Митровица 1985.
5. Д. Ст. Павловић у делу: *Народно градитељство на Балкану* (Југославија), Београд 1987.
6. В. Стајић, *Грађанско друштво и сељаци*, Војводина II, Нови Сад 1941.
7. Љ. Радуловачки, *Магацини села Голубинци*, Београд 1971.

Mira Orlić-Pešić

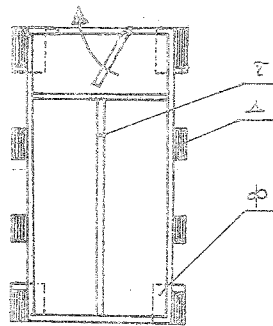
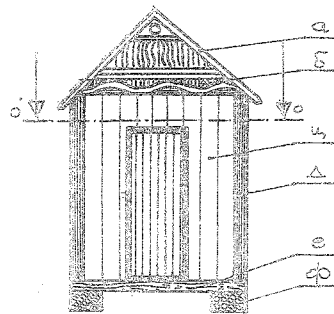
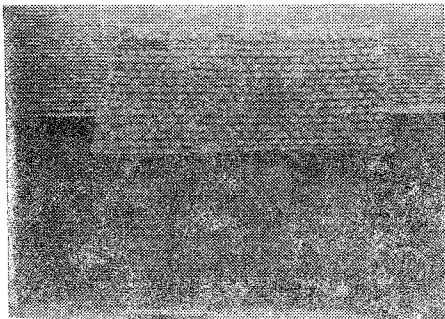
RURAL ARCHITECTURE OF GRANARIES AND MAIZE-CRIBS IN SREM

Granaries and maize-cribs, examples of rural architecture of exceptionally great cultural value, have been preserved till nowadays in Srem, Vojvodina. Recognized as important elements of our cultural tradition, and as significant cultural monuments of the past times, measures of conservation have been undertaken and these storage objects have either already been placed under the protection of the state, or are waiting for the legal procedures to be completed.

In this paper a survey of other rural architectural objects constructed of wood, mainly those used for storing different kinds of grain, are also given. A typology according to their shapes, modes of construction and functions is suggested, as well.

Сл. бр. 1. Први облик амбара са орнаментико
у забатном делу

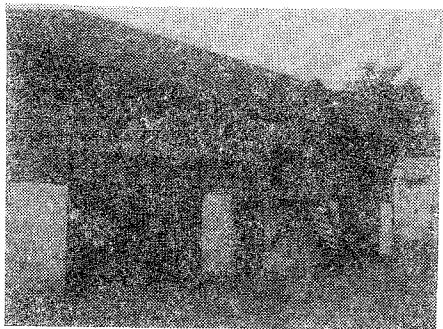

Сл. бр. 2. Старији тип амбара од храстових

дасака и подзида од цигала:

пресек у висини "0 - 0"

а) кров, б) забат, в) предња страна, г) носећа греда, д) основна храстова греда,
е) ослонци од цигле, ф) храстова преградна даска.

Сл. бр. 3. Богато украсени амбар над подрумом
из Голубинца